

Олена Буняк

МАТЕРІАЛИ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ КОНФЕСІЙ УКРАЇНИ У ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Україна – поліетнічна та поліконфесійна держава, основна частина населення якої традиційно сповідує православ'я. Протестантська спільнота за кількістю конфесій посідає третє місце. Протестантизм як третій напрямок християнства, поряд із католицизмом та православ'ям, має на українських теренах давню багату історію і здійснює помітний вплив на сучасні релігійні процеси та духовну культуру. Національний музей історії України (далі – НМІУ), як провідний музейний заклад нашої держави, репрезентує минуле українського народу від найдавніших часів до сьогодення. Церковно-релігійна тематика є одним із напрямків науково-дослідної та науково-експозиційної роботи музею. Колекційне надбання НМІУ нараховує понад 800 тис. одиниць зберігання. У цих фондах відклася значна кількість матеріалів Православних, Римо-католицької та Греко-католицької церков, на відміну від Протестантських. Така ситуація обумовлена тим, що більшість протестантських спільнот не використовують богослужбової атрибутики, спеціального облачення тощо, тобто всього, що найчастіше і стає предметом комплектування.

Поповнення музейних колекцій відбувається як планово, так і непланово. Непланове надходження – це переважно поодинокі предмети, передані приватними особами, організаціями чи як конфіскація з митниць. Планове, натомість, реалізується в межах заздалегідь розробленої стратегії наукового комплектування. Воно здійснюється музеєм зазвичай або в зв'язку з побудовою виставок, або до ювілейних дат чи різних форумів (з'їздів, зібрань) тощо. Результатом такої праці, як правило, є збірка матеріалів, що можуть бути віднесені до різних груп зберігання, тому їх вносять до Колекційного опису.

Джерела з історії протестантських конфесій України – баптистів, п'ятдесятників, адвентистів, Свідків Єгови, лютеран, нагромаджені науковими співробітниками музею в різний час, занесено до шести колекційних описів: № 331, 526, 549, 572, 821, 832. Це здебільшого друкована продукція: книги, брошури, буклети, газети, журнали, листівки, афіші та ін.

У статті поставлено за мету ввести до наукового обігу матеріали протестантських конфесій України, які зберігаються у фондових колекціях НМІУ: «Рукописні документи» (шифр – «РД»), «Листівки» («Л»), «Рідкісні авторські» («РА»), «Фотографії» («Ф»), «Філокартія» («ФК»), «Тканини» («Т»), «Медалі, значки з недорогоцінного металу» («МДМ»), «Ілюстративно-допоміжні» («ІД»), «Фотографії допоміжні» («ФД»), «Другорядні» («Др»).

Найчисленнішою протестантською спільнотою України є Всеукраїнський Союз Церков Євангельських Християн-Баптистів (ВСЦ ЄХБ), який станом на 1 січня 2018 р. налічував 2 800 громад та місіонерських груп; загальна кількість його членів становила понад 127 тис.²⁶

Історія євангельських християн-баптистів в Україні бере свій початок із середини ХІХ ст. Перший Всеукраїнський Союз Баптистів (ВСБ) створено на І Всеукраїнському з'їзді баптистів, що відбувся у Києві 1–8 жовтня 1918 р. На ІІІ Всеукраїнському з'їзді (1922 р.) ВСБ було приєднано до Всеросійського Союзу Баптистів з центром у Москві. ІV Всеукраїнський з'їзд (12–17 травня 1925 р.) відновив Всеукраїнський Союз Об'єднань Баптистів.

На світлині²⁷, що ввійшла до збірки «Фотографії допоміжні», зображені учасники ІV Всеукраїнського з'їзду баптистів. Згідно із записом у колекційному описі²⁸, це фото було віднайдене в архіві та експонувалося на виставці «Православ'я в історії культури українського народу», яка тривала в НМІУ в 1989–1992 рр.

У другій половині 1930-х рр. усі баптистські церкви було закрито, а молитовні доми конфісковано. Лише в 1990 р. знову утворено Союз Баптистів України (з 2006 р. – ВСЦ ЄХБ).

Євангельські християни-баптисти беруть активну участь у громадському житті України, зокрема у різних соціальних проєктах та у справах доброчинства, проводять духовно-просвітницьку роботу. 2010 року співробітники музею укомплектували матеріали ВСЦ ЄХБ, які умовно можемо поділити на чотири групи²⁹:

- 1) діяльність ВСЦ ЄХБ;
- 2) робота ХХVІ з'їзду ВСЦ ЄХБ;
- 3) святкування 400-ліття баптизму;
- 4) молодіжне служіння ВСЦ ЄХБ.

²⁶ Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2018 р.). Дані Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України. Форма 1. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2018 р. // *Релігійно-інформаційна служба України* (www.risu.org.ua), 31 березня 2018 р.

²⁷ НМІУ, фонди, ФД-4783 А.

²⁸ Там само, Колекційний опис № 572.

²⁹ Там само, Колекційний опис № 821.

До першої групи належать: комп'ютерний диск «Баптисти України»³⁰ з відеофільмом про діяльність Всеукраїнського Союзу Об'єднань Євангельських Християн-Баптистів (ВСО ЄХБ); дві брошури – «Євангельські християни-баптисти України»³¹ та «Другий Всеукраїнський конгрес євангельських християн-баптистів»³², журнали «Євангельська нива», присвячені 100-річчю видання першого українського перекладу Біблії³³ та 15-й річниці створення Українського біблійного товариства³⁴; книга «Песнь возродження»³⁵ та календар «Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів»³⁶.

Робота XXVI з'їзду ВСЦ ЄХБ відображена в таких матеріалах: запрошення на з'їзд³⁷, мандат учасника з'їзду³⁸, часопис «Євангельська нива»³⁹.

У рамках відзначення 400-ліття заснування баптизму, 30 серпня 2009 р. в Національному палаці мистецтв «Україна» відбувся урочистий вечір. Ця подія зібрала понад 4000 віруючих із понад 20 країн світу. Перебіг святкування представляють: світлина⁴⁰ із зображенням учасників Богослужіння в Києві 29 серпня 2009 р.; журнали «Євангельська нива»⁴¹; афіша⁴² і комп'ютерний диск «400. Баптизм»⁴³ із відеозаписом згаданого урочистого вечора.

Євангельські християни-баптисти велику увагу приділяють вихованню молоді, т. зв. молодіжному служінню. При ВСЦ ЄХБ діє 1311 недільних шкіл та 40 духовних освітніх закладів, у яких навчається майже 10 000 студентів⁴⁴. Інформацію про молодіжне служіння можна почерпнути з буклета «Молодіжне служіння»⁴⁵, комп'ютерного диска «Новые горизонты» (з відеофільмом про роботу відділу молодіжного служіння ВСЦ ЄХБ)⁴⁶,

³⁰ НМІУ, фонди, Др-1119.

³¹ Там само, ЛД-8502.

³² Там само, ЛД-8503.

³³ Там само, ЛД-8504.

³⁴ Там само, ЛД-8506.

³⁵ Там само, РА-2211.

³⁶ Там само, ЛД-8505.

³⁷ Там само, ЛД-8513.

³⁸ Там само, ЛД-8514.

³⁹ Там само, ЛД-8515.

⁴⁰ Там само, Ф-23810.

⁴¹ Там само, Л-7363; Л-7364.

⁴² Там само, ІД-1428.

⁴³ Там само, Др-1120.

⁴⁴ Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2018 р.). Дані Департаменту у справах релігій.

⁴⁵ НМІУ, фонди, ЛД-8508.

⁴⁶ Там само, Др-1121.

часописів «Євангельська нива»⁴⁷ (з матеріалами про роботу I Конгресу християнської молоді країн СНД і Балтії) та «Горизонти»⁴⁸, афіші «Конгрес християнської молоді центральної України»⁴⁹ і «День посту та молитви за молодь Євразії» (щорічна благодійна акція євангельських християн-баптистів)⁵⁰; духовні навчальні установи репрезентовано буклетами «Ирпенская библейская семинария»⁵¹ і «Київський християнський університет»⁵². Загалом 25 одиниць, що ввійшли до шести фондів груп зберігання та занесені до колекційного опису № 821.

Частина баптистської спільноти України входить до об'єднання Церков Євангельських Християн-Баптистів під керівництвом Ради Церков (їх ще називають «ініціативники» або «відкольники»). Це об'єднання існує з 1961 р., коли Рада Церков ЄХБ відмовилася реєструвати свої громади і в підпільних умовах розгорнула проповідницьку роботу й активне служіння. У фондах НМІУ є матеріали, пов'язані з діяльністю цієї церковної організації. Вони надійшли до музею в 1984 р.⁵³ Йдеться про фрагмент журналу «Вестник истины»⁵⁴, який вийшов друком 1980 р. у підпільному видавництві «Християнин» (Москва); обкладинку статуту «Союза церков евангельских христиан-баптистов»⁵⁵, виданого Радою Церков ЄХБ у 1974 р.; фото обкладинки збірника духовних віршів для дітей «Колосок»⁵⁶ (підручник для недільної або біблійної школи, видання 1969 р., – всупереч радянському законодавству про релігійні культури, баптисти-«відкольники» намагалися нелегально проводити навчання дітей релігії). Всього 3 одиниці, що потрапили до двох фондів груп зберігання й записані до колекційного опису № 331. Ці матеріали не становлять значного інтересу для дослідників, але можуть бути використані у виставково-експозиційних проєктах. Оскільки в описі вони зафіксовані у розділі «Зарубіжні антикомуністичні протестантські центри і організації», припускаємо, що їх передали до музею для експозиційного відображення «релігійно-диверсійної діяльності клерикальних зарубіжних протестантських центрів та організацій»⁵⁷.

⁴⁷ НМІУ, фонди, ЛД-8507.

⁴⁸ Там само, ЛД-8511, ЛД-8512.

⁴⁹ Там само, ІД-1427.

⁵⁰ Там само, ІД-1466.

⁵¹ Там само, ЛД-8509.

⁵² Там само, ЛД-8510.

⁵³ Там само, Колекційний опис № 331.

⁵⁴ Там само, ЛД-3515.

⁵⁵ Там само, ЛД-3516.

⁵⁶ Там само, ФД-3376.

⁵⁷ Там само, Колекційний опис № 331.

Друге місце за кількістю протестантських віруючих і громад в Україні після баптистів посідають п'ятидесятники. П'ятидесятництво на українських теренах існує у вигляді різних течій і церковних союзів. Одна з найбільших його конфесій – Українська Церква Християн Віри Євангельської (до 16 травня 2017 р. – Всеукраїнський Союз Церков Християн Віри Євангельської – п'ятидесятників) – на 1 січня 2018 р. нараховувала 1 621 релігійну громаду, з них 1 533 були діючі, 20 – недіючі, 68 – незарєстровані, а також 16 духовних навчальних закладів та 1 076 недільних шкіл⁵⁸.

25–26 травня 1990 р. в Коростені Житомирської області відбувся Всеукраїнський з'їзд, на якому відновлено діяльність «Всеукраїнського Союзу християн віри євангельської – п'ятидесятників»⁵⁹. Співробітники НМІУ в 1991 р. укомплектували матеріали цього Союзу. Від представників конфесії в музейні фонди надійшли два часописи «Благовісник»⁶⁰ та книги, що з'явилися друком у Канаді та в Україні: Рассел В. Маатман «Біблія, природознавство й еволюція» (Канада, 1992)⁶¹; Новий Завіт з додатками псалмів (Торонто, 1991)⁶²; Вілліам В. Мензіс «Розуміння часів Христа» (Канада, 1991)⁶³; П. К. Нельсон «Біблійні доктрини» (Канада, 1991)⁶⁴; Біблія для дітей (Київ, 1992)⁶⁵; «Псалмоспіви» (Київ, 1992)⁶⁶; «Божі обітниці на кожну потребу життя» (Київ, 1990-ті рр.)⁶⁷; Освальд Зандер «Відповідальність, керівництво, служіння» (Київ, 1991)⁶⁸; Сергій Рачинець «Пізній дощ» (Львів, 1993)⁶⁹ і «Бог мене любить» (Рівне, 1992)⁷⁰; Фред К. Смольчук «Скабниця правди» (Рівне, 1990-ті рр.)⁷¹. Сукупно 13 одиниць, віднесених до двох фондових груп зберігання і записаних до колекційного опису № 549.

⁵⁸ Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2018 р.). Дані Департаменту у справах релігій.

⁵⁹ *Історія релігії в Україні: у 10 т., т. 6: Пізній протестантизм в Україні. П'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови* / редкол.: А. Колодний (голова) та ін., за ред. П. Яроцького. Київ – Дрогобич 2008, с. 234.

⁶⁰ НМІУ, фонди, ЛІ-5713; ЛІ-5714.

⁶¹ Там само, РА-1311.

⁶² Там само, РА-1312.

⁶³ Там само, РА-1313.

⁶⁴ Там само, РА-1319.

⁶⁵ Там само, РА-1310.

⁶⁶ Там само, РА-1314.

⁶⁷ Там само, РА-1315.

⁶⁸ Там само, РА-1318.

⁶⁹ Там само, РА-1316.

⁷⁰ Там само, РА-1317.

⁷¹ Там само, РА-1320.

Досить великою Протестантською Церквою, що діє сьогодні в нашій державі, є Українська Уніонна Конференція Церкви Адвентистів Сьомого Дня (УУКЦ АСД). Станом на 1 січня 2018 р. вона мала 1 017 громад, у т. ч. 968 – діючих, 10 – недіючих, 39 – незарєстрованих, 728 недільних шкіл та чотири духовні навчальні заклади⁷².

Перші матеріали Церкви АСД укомплектовали співробітниками музею на Львівщині в 1991 р. й занесли до колекційного опису № 526. Це газета «Вісник миру»⁷³ і брошура «Адвентисти Сьомого дня вірять...»⁷⁴ (із викладом 27 пунктів віровчення АСД та додатком-анкетом).

У 1993 р., з 8 по 11 вересня, в Києві проходив V з'їзд УУКЦ АСД. Співробітники НМІУ в цей час отримали матеріали про діяльність Церкви АСД. Насамперед ті, що відображали роботу з'їзду: Програму V з'їзду УУКЦ АСД⁷⁵; мандат делегата з'їзду Миколи Адамовича Жукалюка⁷⁶; передз'їздівський бюлетень⁷⁷ – додаток газети «Вісник миру», публікованої Церквою АСД в Україні; нагрудний значок «V з'їзд Української Уніонної Конференції церкви адвентистів сьомого дня»⁷⁸ (рис. 1); візитну картку Теда Вільсона⁷⁹ – голови Євроазіатського Дивізіону Церкви АСД. Музей також набув матеріали, які висвітлюють історію Церкви й основи віровчення адвентистів: «Библейские пророчества. Книга Даниила и Откровение» (Тульська обл., 1993)⁸⁰; Е. Уайт «Великая борьба» (Київ, 1993)⁸¹; Е. Уайт «Христос – надежда мира» (Тульська обл., 1992)⁸²; «Духовная мудрость для всех времен. Притчи Иисуса Христа» (1992)⁸³; «Збірник пісень» (1993)⁸⁴; газету «Вісник миру» (№ 9 за 1993) – орган Церкви АСД в Україні⁸⁵; часопис «Ознаки часу – громадсько-релігійний, науково-популярний журнал» (№ 1 за 1993)⁸⁶, «Календар на 1993 р.»⁸⁷ Ці 13 одиниць

⁷² Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2018 р.). Дані Департаменту у справах релігій.

⁷³ НМІУ, фонди, Л-5502.

⁷⁴ Там само, ЛД-5553.

⁷⁵ Там само, РД-9959.

⁷⁶ Там само, РД-5960.

⁷⁷ Там само, Л-5719.

⁷⁸ Там само, МДМ-3881.

⁷⁹ Там само, до РА-1303.

⁸⁰ Там само, РА-1302.

⁸¹ Там само, РА-1303.

⁸² Там само, РА-1304.

⁸³ Там само, Л-5717.

⁸⁴ Там само, ЛД-5912.

⁸⁵ Там само, Л-5715.

⁸⁶ Там само, Л-5718.

⁸⁷ Там само, Л-5716.

уведені до п'яти фондів груп зберігання і представлені в колекційному описі № 549.

У фондівому зібранні НМІУ віднаходимо також матеріали, що стосуються Свідків Єгови (до 1931 р. – Міжнародні дослідники Біблії). Питання, чи є вони протестантами, дискусійне. У радянський час їх уважали релігійною організацією «протестантського толка»⁸⁸. Сучасне фундаментальне видання *«Історія релігії в Україні»* визначає сповідників цього віровчення як представників однієї з течій пізнього протестантизму⁸⁹, водночас стверджуючи, що хоча ця релігійна спільнота і самопозиціонується як християнська, але «не відносить себе до протестантських течій...»⁹⁰. А католицькі та православні богослови вважають Свідків Єгови майже «не християнами»⁹¹ за невизнання ними доктрини про Трійцю.

За радянської влади адепти цієї віри зазнали масових арештів, численних судових процесів, депортації до Сибіру. Згідно із Законом України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні», вони реабілітовані. Рада у справах релігій при Раді міністрів УРСР 28 лютого 1991 р. зареєструвала «Статут про управління релігійної організації Свідків Єгови». Таким чином їхня діяльність була легалізована. Станом на 1 січня 2018 р. існувало вже 913 релігійних громад, з них 478 – діючі, 15 – недіючі, 420 – незареєстровані, та 167 недільних шкіл⁹².

Матеріали цієї релігійної організації в НМІУ комплектувалися впродовж 1991–1993 рр. З них дві одиниці, що репрезентують роботу Львівського обласного конгресу Свідків Єгови «Люблячі Божу свободу» (3–4 серпня 1991 р.) – фотографія «На Львівському стадіоні Україна під час проведення обласного конгресу...»⁹³ та прес-реліз конгресу⁹⁴ – стали складовими двох фондів груп зберігання та записані до колекційного опису № 526.

Джерельно представлений і Київський обласний конгрес Свідків Єгови, який проходив 2–3 серпня 1991 р. Йдеться, зокрема, про дві фотографії – «Під час підготовки до конгресу»⁹⁵ та «Під час проведення конгресу.

⁸⁸ *Атеистический словарь* / А. И. Абдусамедов, Р. М. Алейник, Б. А. Алиева та ін.; за заг. ред. М. П. Новикова. Москва 1983, с. 432.

⁸⁹ *Історія релігії в Україні*: у 10 т., т. 5 / редкол.: А. Колодний (гол.) та ін., с. 9.

⁹⁰ Там само, т. 6 / редкол.: А. Колодний (гол.) та ін., с. 416.

⁹¹ Там само, с. 427.

⁹² Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2018 р.). Дані Департаменту у справах релігій.

⁹³ НМІУ, фонди, ФД-4460.

⁹⁴ Там само, РД-9699.

⁹⁵ Там само, ФД-4682.

Робота інформаційного відділу»⁹⁶, програму конгресу⁹⁷, акредитаційну картку делегата конгресу Степана Грущака⁹⁸, листівку з підсумковою інформацією про перебіг цього релігійного форуму⁹⁹, задокументовані в колекційному описі № 549.

У Києві 5–8 серпня 1993 р. відбувався Всесвітній конгрес Церкви Свідків Єгови. Співробітники музею отримали пов'язані з ним матеріали, серед яких: акредитаційні картки делегатів Ананія Семеновича Трогуля¹⁰⁰ – заступника координатора Церкви Свідків Єгови України, Степана Грущака¹⁰¹ (від Черкаського обласного конгресу Церкви Свідків Єгови), Данути Левандовської¹⁰² (від Польщі); програма конгресу «Боже навчання»¹⁰³; інформаційний лист «Свидетели Иеговы и серия конгрессов “Божье обучение”»¹⁰⁴; листівка «Божественне навчання – чи можемо ми застосувати його сьогодні»¹⁰⁵ з повідомленням № 1 про перший день конгресу (5 серпня 1993 р.); листівка «У чому значення життя»¹⁰⁶ з повідомленням № 2 про другий день конгресу (6 серпня 1993); журнали «Вартова Башня»¹⁰⁷ – спільне видання громади Вартова Башня та Церкви Свідків Єгови, які розповсюджувалися в період роботи обласного та Всесвітнього конгресів (у кількості 18 одиниць); часописи «Пробудись!»¹⁰⁸ – видання цієї ж Церкви, що поширювалися на Всесвітньому конгресі Свідків Єгови (5 одиниць), а також книги¹⁰⁹, брошура¹¹⁰, буклети¹¹¹ та календар¹¹². Загалом 41 одиниця. Все це віднесено до шести фондів зберігання та відображено в колекційному описі № 549.

Відкритися в НМІУ й матеріали лютеранських конфесій України. Відродження лютеранських громад на наших теренах розпочалося в роки

⁹⁶ НМІУ, фонди, ФД-4683.

⁹⁷ Там само, ЛД-5913.

⁹⁸ Там само, ЛД-5914.

⁹⁹ Там само, ЛД-5915.

¹⁰⁰ Там само, ЛД-5916.

¹⁰¹ Там само, ЛД-5917.

¹⁰² Там само, ЛД-5918.

¹⁰³ Там само, ЛД-5919.

¹⁰⁴ Там само, ЛД-5920.

¹⁰⁵ Там само, ЛД-5921.

¹⁰⁶ Там само, ЛД-5922.

¹⁰⁷ Там само, ЛД-5698–ЛД-5707; ЛД-5720–ЛД-5727.

¹⁰⁸ Там само, ЛД-5708–ЛД-5712.

¹⁰⁹ Там само, РА-1305; РА-1306; РА-1307.

¹¹⁰ Там само, РА-1309.

¹¹¹ Там само, НМІУ, фонди, РА-1309; РА-1309.

¹¹² Там само, ФК-73.

незалежності. Перше богослужіння українських лютеран, яке відбулося в Києві 1993 р. на Великдень, ознаменувало появу Української Лютеранської Церкви (УЛЦ). Церква поєднує лютеранське віровчення і східну Літургію, дотримується юліанського календаря. УЛЦ провадить активну місіонерську діяльність, співпрацює з міжнародними добродійними організаціями, роздає гуманітарну допомогу потребуючим, допомагає навчальним і медичним закладам. На 1 січня 2018 р. вона мала 30 релігійних громад, з них 27 – діючі, 3 – недіючі, один духовний навчальний заклад – Українська лютеранська богословська семінарія Св. Софії (м. Тернопіль), та три недільні школи¹¹³. Єпископат УЛЦ у 2011 р. передав до музею облачення¹¹⁴, книги¹¹⁵, брошури¹¹⁶, журнали «*Стяг*»¹¹⁷ та «*Добра звістка*»¹¹⁸, календар¹¹⁹, нагрудний значок «10-річниця відродження Української лютеранської церкви 1993–2003»¹²⁰ (рис. 2). Ці 18 одиниць зачислено до шести фондів груп і занотовано до колекційного опису № 832¹²¹.

1991 року відновлена Німецька Євангелічно-Лютеранська Церква України. На 1 січня 2018 р. вона нараховувала 29 релігійних громад (усі – діючі) та 16 недільних шкіл¹²².

У музейній колекції «Стародруки» зберігається книга «*Євангельсько-лютеранський молитвослов для церкви, школи і дому*»¹²³. Цей раритет виданий Ліфляндською Євангельсько-Лютеранською консисторією в Ризі 1900 р. Книга передана до музею на підставі рішення Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей та Держмиткому України № 3/3 від 23 липня 1995 р. «*Євангельсько-лютеранський молитвослов...*» експонувався на виставці НМІУ «В орбіті християнської культури» (2018).

¹¹³ Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2018 р.). Дані Департаменту у справах релігій.

¹¹⁴ НМІУ, фонди, Т-9606; Т-9607; Т-9608.

¹¹⁵ Там само, РА-2241–РА-2244.

¹¹⁶ Там само, ЛД-8545.

¹¹⁷ Там само, Л-7456–Л-7462.

¹¹⁸ Там само, ЛД-8546.

¹¹⁹ Там само, ІД-1448.

¹²⁰ Там само, МДМ-5393.

¹²¹ Докладніше див.: О. Буняк. Матеріали Української лютеранської церкви у збірці Національного музею історії України (середина 1920-х – початок ХХІ ст.) // *Історія релігій в Україні: наук. зб. / за заг. ред. М. Капраля, О. Киричук, І. Орлевич, ч. 2: Філософія, соціологія, політологія релігії*; ч. 3: *Сакральні пам'ятки*. Львів 2016, с. 245–255.

¹²² Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2018 р.). Дані Департаменту у справах релігій.

¹²³ НМІУ, фонди, Стд-251.

Отже, протестантизм – третій напрямок християнства поряд із православ'ям та католицизмом. В Україні протестантизм представлений багатьма Церквами. Всі вони дотримуються засад конфесійної рівноваги, толерантності і стабільності українського суспільства. Проте в зібранні НМІУ репрезентовані тільки сім протестантських конфесій. Тому наукові співробітники музею планують і надалі комплектувати матеріали, які відображали б конфесійне розмаїття в Україні та використовувалися в науково-дослідних і виставково-експозиційних проєктах.

Виступ к. і. н. Івана Альмеса під час панельної дискусії
на конференції «В орбіті християнської культури».
м. Київ, 26 жовтня 2018 р.